

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2018

Metodbeskrivning

Innehåll

Metodbeskrivning.....	3
Statistikens innehåll	3
Målpopulation	3
Rampopulation	3
Mätinstrumentet	4
Datainsamling	5
Insamlingsperiod	5
Tillförlitlighet	5
Ramtäckning	5
Statistiska mått och redovisningsgrupper	12

Metodbeskrivning

Statistikens innehåll

Målpopulation

Undersökningens målpopulation är samtliga personer som är 65 år eller äldre den 31 december 2017 och som har hemtjänst i ordinärt boende eller bor på permanent särskilt boende den 31 december 2017. Målpopulationen delades upp i två grupper, en med personer som bor i ordinärt boende med hemtjänst och en med personer som bor på särskilt boende.

Målpopulation – hemtjänst

Målpopulationen hemtjänst utgörs av personer:

- 65 år eller äldre den 31 december 2017
- med verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL) om hemtjänst i ordinärt boende den 31 december 2017. Hemtjänsten ska omfatta minst en av insatserna service, personlig omvårdnad, ledsagning och avlösning av anhörig i hemmet. Personer som enbart har hemtjänstinsatserna matdistribution och/eller trygghetslarm ska inte ingå.

Kommunerna ska inkludera personer som får hemtjänstinsatser från ett utförarkontor i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Målpopulation – särskilt boende

Målpopulationen särskilt boende utgörs av personer:

- 65 år eller äldre den 31 december 2017
- med verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL om permanent särskilt boende enligt 5 kap 5 § SoL den 31 december 2017.

Kommunerna ska inkludera personer som får en plats på särskilt boende i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Rampopulation

Undersökningen har två rampopulationer – personer med hemtjänst och personer på särskilt boende. Undersökningens resultat ska vara möjliga att redovisa på verksamhetsnivå. För att få en komplett förteckning över samtliga verksamheter uppmanas kommunerna inför varje år att uppdatera informationen om de utförare som verkar i respektive kommun samt koppla personerna i målpopulationen till respektive verksamhet. Majoriteten, 286 av 290 kommuner, uppdaterade informationen för 2018. För de fyra kommuner som inte lämnade uppgifter till Socialstyrelsen, hämtades individuppgifter från

Socialstyrelsens register över socialtjänstinsatser till äldre och personer med funktionsnedsättning (november 2017).

Det förekommer att personer byter utförare. Om kommunen vid uppgiftslämnandet kände till den nya utföraren angavs denna. I de fall kommunen visste att ett byte skulle komma att ske men inte visste till vilken utförare, eller om personen bytte senare under våren, angavs den utförare som var aktuell per den 31 december 2017 alternativt angavs ”okänd utförare”. Svaren från de personer som inte kunnat knytas till en utförare har lagts till kommunens totala resultat.

Inför enkätutskicken samkördes personuppgifterna med Skatteverkets avisering av befolkningsuppgifter för att få fram adressuppgifter till målpopulationen. Följande personer exkluderades från undersökningen innan enkäterna skickades ut:

- personer som har avlidit
- personer som har emigrerat efter den 1 januari 2018
- personer med hemtjänst som har flyttat till en annan kommun efter den 1 januari 2018
- personer på särskilt boende som har bytt bostadsadress efter den 1 januari 2018.

Förändringar i enkäten

Till 2018 års undersökning användes i princip samma enkätformulär och frågor som i den föregående: en enkät var riktad till personer i ordinärt boende som hade hemtjänst, en enkät var riktad till personer i särskilt boende. De förändringar som skett är i enkäten riktad till de som hade hemtjänst där vissa frågor om hjälpmedel togs bort. Följande frågor finns inte kvar i undersökningen:

- *Fick du möjlighet att vara delaktig i val av hjälpmedel?*
- *Har du förtroende för förskrivarnas kunskaper om ditt/dina hjälpmedel? (webbenkäten)*
- *Fick du tillräcklig information av förskrivaren om alternativa modeller/versioner till det hjälpmedel som du fick förskrivet? (webbenkäten)*

Datainsamling

Institutet för Kvalitetsindikatorer i Göteborg AB (Indikator) har genomfört datainsamling och registrering på uppdrag av Socialstyrelsen. Insamlingen genomfördes via postenkäter. Respondenterna hade även möjlighet att besvara enkät via webb. I missivet informerades det om att webbenkäten förutom svenska även kunde besvaras på ytterligare tre språk; finska, arabiska och engelska.

Insamlingsperiod

Enkätutskicket startade i mitten av mars och pågick till slutet av maj 2018. Två påminnelser skickades ut under den tiden. Då undersökningens målpopulation är stor, delades utskicken upp på ett flertal dagar för att underlätta den praktiska hanteringen. Dataregistreringen gjordes maskinellt i en så kallad scanner. De inskickade och besvarade enkäterna kontrollerades översiktligt i samband med datainsamlingen.

Tillförlitlighet

Bortfallet är troligen skevt och de som svarar är med största sannolikhet friskare än de som inte svarar på enkäten. Detta kan påverka resultaten om de som svarar därmed är mer positiva till sin äldreomsorg än de som inte svarar. En annan möjlig felkälla är när någon annan hjälper till att fylla i enkäten eller besvarar enkäten åt den äldre. Då kan det bli hjälparens åsikt och inte den äldres som registreras. Sammanfattningsvis finns en risk för att personer med demenssjukdom och andra svåra sjukdomar inte representeras med sina åsikter i undersökningen, om de själva inte kan besvara enkäten och inte heller har möjlighet att få hjälp av någon.

Ramtäckning

För att kvalitetsbedöma en undersökning är det viktigt att beakta hur väl rampopulationen stämmer överens med målpopulationen, det vill säga hur väl man har nått de objekt som skulle mätas. Täckningsfel, med under- eller övertäckning, innebär att urvalsramen och populationen inte helt stämmer överens. Undertäckning innebär att vissa individer som ingår i populationen saknas i urvalsramen, medan övertäckning innebär att individer som inte ingår i populationen ändå finns i urvalsramen. Ett sätt att minska täckningsfelen är att ha bra och uppdaterade register.

Övertäckning

Övertäckningen består av personer som ingår i ramen trots att de inte ska göra det. De ska tas bort, men det förutsätter att dessa personer går att identifiera. Exempel på övertäckning är

- personer som är avlidna
- personer med felaktig uppgift om insats
- personer som har hemtjänst den 31 december 2017, men inte vid undersökningstillfället.

Exempelvis hade vissa kommuner svårt att exkludera individer som bara har larm eller matdistribution inom hemtjänsten eller som har korttidsplatser på särskilt boende. Socialstyrelsen har förhoppning om att, i samarbete med kommunerna, minska den övertäckningen i framtida undersökningar.

Övertäckning som beror på att personen avlidit eller flyttat är lättare att identifiera. Urvalsramen i undersökningen skapades cirka två månader före det första utskicket, och under så lång tid är det förhållandevis många som hinner avlida eller flytta innan urvalet dras. Dessa personer identifieras som övertäckning och går att upptäcka när registret kontrolleras mot folkbokföringsregistret. De som meddelat att de inte har hemtjänst, endast har trygghetslarm eller matdistribution, tillfälligt bor på ett särskilt boende eller inte bor på ett särskilt boende ingår också i övertäckningen. De flesta identifierades förhoppningsvis inför och vid datainsamlingen, och övertäckningen bör därför inte utgöra något större problem (tabell 1).

Tabell 1. Övertäckning.

Hemtjänst samt särskilt boende. Antal personer

	Hemtjänst	Särskilt boende
Bruttourval	152 822	76 168
Övertäckning	6 651	4 472
Målpopulation	146 171	71 696

Undertäckning

Undertäckningen utgörs av personer som inte ingår i ramen trots att de borde göra det.

Exempel på undertäckning är

- personer är felrapporterade, till exempel personer som hade hemtjänst eller särskilt boende men som inte inrapporterades
- personer utan adressuppgift hos Skatteverket
- personer som har flyttat men har kvar samma hemtjänstinsatser

I datamaterialet saknades individer med särskilt boende och hemtjänst från fyra kommuner. För de kommunerna hämtades individuppgifter från Socialstyrelsens register över socialtjänstinsatser till äldre och personer med funktionsnedsättning från november 2017. Det betyder att det kan finnas en undertäckning gällande personer som fick sitt beslut i december 2017. Det är dock svårt att avgöra storleken på den totala undertäckningen samt hur undertäckningen påverkar resultatet.

Mätfel

Det är möjligt att personer anger att de är nöjda med den vård och omsorg de har, trots att de inte är det. Vissa personer kan känna sig tacksamma och ger därför ett för högt omdöme, medan andra kanske försöker anpassa sig till ett förväntat svar.

I den här enkäten hade personer 65 år eller äldre möjlighet att få hjälp med att fylla i enkäten, eller så kunde någon annan svara för den äldre. I första

hand skulle en anhörig, vän eller bekant hjälpa den äldre. Detta kan vara en källa till mätfel. Om en anhörig eller annan person hjälper till finns risken att den äldre anpassar sin åsikt efter vad den hjälpande personen vill höra. Vissa äldre kan inte heller själva uttrycka sin åsikt, till exempel vissa personer med demenssjukdom, och det kan i vissa fall vara svårt för någon annan att veta vad den äldre tycker.

Svarsfrekvens

Det var totalt 87 390 personer som besvarade hemtjänstundersökningen. Det motsvarar en svarsfrekvens på 60 procent. För undersökningen om särskilt boende var det 35 432 som besvarade enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 49 procent. Svarsfrekvensen för undersökningen har minskat någon under åren och har på senare år haft en större minskning än tidigare (tabell 2).

Tabell 2. Svarsfrekvens, totalt

Andel som besvarat undersökningen under åren 2014-2018, procent.

	2014	2015	2016	2017	2018
Svarsfrekvens, totalt	63	63	62	60	56
Hemtjänst	67	67	65	63	60
Särskilt boende	55	55	56	54	49

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen 2014-2018, Socialstyrelsen.

Svarsfrekvens för ålderskategori och kön

Det är de äldsta (80 år och äldre) i målgruppen som har högst svarsfrekvens bland deltagarna (62 procent av de som har hemtjänst respektive 51 procent av de som bor på särskilda boenden). Kvinnor svarar i något högre grad än män; mellan 3-5 procentenheter mellan könen inom särskilt boende respektive hemtjänst (tabell 3).

Tabell 3. Svarsfrekvens för ålder, kön samt totalt.

Hemtjänst samt särskilt boende, procent.

	Hemtjänst	Särskilt boende
Ålder		
65-74	53	41
75-79	58	44
80+	62	51
Kön		
Män	59	48
Kvinnor	60	50
Totalt	60	49

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2018, Socialstyrelsen.

Post- och webbenkäter

Insamlingen gjordes via postenkäter. Som alternativ till postenkäten kunde respondenterna delta via en webbenkät. Även om de allra flesta svarade på pappersenkäten (96 procent av de svarande inom hemtjänst och 92 procent

inom särskilda boenden) fortsätter andelen webbsvar att öka. Webbenkäten tillhandahölls på svenska, finska, arabiska och engelska. De flesta svarade på den svenska versionen men ett antal med hemtjänst svarade på den arabiska versionen (tabell 4). Antalet har ökat från år 2015 då 55 personer besvarade den arabiska enkäten.

Tabell 4. Antal besvarade enkäter på internet.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

	Svenska	Finska	Arabiska	Engelska	Totalt
Hemtjänst	3000	5	73	9	3 087
Särskilt boende	2721	2	1	2	2 726

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2018, Socialstyrelsen.

Bortfall

I hemtjänstundersökningen var det 58 781 personer av totalt 146 171 som inte besvarade enkäten. Det motsvarar ett bortfall på 40 procent på riksnivå (tabell 5). Bland kommunerna var bortfallet mellan 26 och 59 procent.

I undersökningen om särskilt boende var det 36 264 personer av totalt 71 696 som inte besvarade enkäten, vilket motsvarar ett bortfall på 51 procent (tabell 5). Bortfallet i kommunerna var mellan 36 och 71 procent.

För hemtjänst och särskilt boende skiljer bortfallet med två procent mellan könen (tabell 5). I åldergrupperna är det högsta bortfallet i den yngsta åldersgruppen för båda undersökningarna. Detta gäller för både män och kvinnor.

Det förekommer också partiellt bortfall, dvs. att en person inte besvarat en enskild fråga. Partiellt bortfall kan bero på att en fråga är svår att förstå, är känslig, att uppgiftslämnaren glömmer att besvara frågan eller att instruktionerna vid hoppfrågor misstolkas. För hemtjänstenkäten varierar det partiella bortfallet mellan 1 och 4 procent för de flesta av frågorna. Det högsta partiella bortfallet, runt 9 procent, finns på fråga 21 om den enskilde använder förskrivna hjälpmedel. För enkäten till särskilt boende varierar de partiella bortfallet mellan 1 och 3 procent för de flesta frågor. Det högsta partiella bortfallet, 9 procent, finns för fråga 15.

Tabell 5. Bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

	Hemtjänst			Särskilt boende		
	Mål-population	Bortfall, antal personer	Bortfall, andel i procent	Mål-population	Bortfall, antal personer	Bortfall, andel i procent
Totalt	146 171	58 781	40	71 696	36 264	51
65–74 år	23 720	11 095	47	7 592	4 461	59
75–84 år	52 815	21 350	40	21 737	11 927	55
85–94 år	62 297	23 650	38	35 041	16 904	48
95+ år	7 339	2 686	37	7 326	2 972	41
Kvinnor	96 048	38 064	40	48 923	24 365	50
65–74 år	12 653	5 804	46	3 546	2 092	59
75–84 år	33 532	13 365	40	13 386	7 468	56
85–94 år	44 253	16 849	38	25 937	12 344	48
95+ år	5 610	2 046	36	6 054	2 461	41
Män	50 123	20 717	41	22 773	11 899	52
65–74 år	11 067	5 291	48	4 046	2 369	59
75–84 år	19 283	7 985	41	8 351	4 459	53
85–94 år	18 044	6 801	38	9 104	4 560	50
95+ år	1 729	640	37	1 272	511	40

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2018, Socialstyrelsen.

Det finns en stor risk för att bortfallet till övervägande del består av personer som inte själva kan besvara enkäten, till exempel personer med demenssjukdom eller andra svåra sjukdomar. I vissa fall har den äldre eller en anhörig till den äldre hört av sig och förklarat varför man inte vill besvara enkäten.

Tabell 6 innehåller en sammanställning av orsakerna till bortfallet. Som framgår av tabellen är det många som inte kunde besvara enkäten på grund av sjukdom, framför allt i särskilt boende.

Tabell 6. Orsaker till bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

Orsaker till bortfall	Hemtjänst	Särskilt boende
Språkproblem	36	8
Vill inte	2948	770
Avliden under undersökningens gång	213	163
Sjuk (inkl. demens)	1171	3524
Retur avsändare	584	950
Tillfälligt förhinder	5	2
Tom enkät	388	215
Okänd anledning	53 436	30 632
Summa bortfall	58 781	36 264

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2018, Socialstyrelsen.

Representativiteten hos de svarande

Vid kvalitetsbedömning av en undersökning är det viktigt att beakta hur väl rampopulationen stämmer överens med deltagarna i undersökningen, det vill säga hur väl man nått de objekt som man avsåg att mäta.

Undersökningspopulationen (de som deltagit i undersökningen) och målpopulationen har ungefär lika fördelning mellan kön och ålder för hemtjänst. Undersökningspopulationen inom särskilt boende är dock något äldre än målpopulationen. Då kön och ålder sammanvägs framkommer att detta gäller endast för kvinnor (tabell 7).

Tabell 7. Målpopulation och deltagare, ålder och kön.

Hemtjänst samt särskilt boende, procent.

	Hemtjänst		Särskilt boende	
	Målpopulation	Deltagare	Målpopulation	Deltagare
Ålder				
65–74 år	16	14	11	9
75–84 år	36	36	30	28
85–94 år	43	44	49	51
95+ år	5	5	10	12
Kön				
Kvinnor	66	66	68	69
Män	34	34	32	31
Kön och ålder				
Kvinnor 65–74 år	9	8	5	4
Kvinnor 75–84 år	23	23	19	17
Kvinnor 85–94 år	30	31	36	38
Kvinnor 95+ år	4	4	8	10
Män 65–74 år	8	7	6	5
Män 75–84 år	13	13	12	11
Män 85–94 år	12	13	13	13
Män 95+ år	1	1	2	2

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2018, Socialstyrelsen.

De som fyller i enkäterna

Hemtjänst

Ungefär hälften av hemtjänstenkäterna besvaras helt på egen hand av de äldre. I år var det fler äldre som deltog helt på egen hand, drygt fyra procentenheter, jämfört med förra året. Andelen enkäter som fylls i av någon annan har minskat med två procentenheter. Likväl har andelen äldre som tar hjälp av någon minskat med en procentenhet (tabell 8).

Tabell 8. Svarsfrekvens, hemtjänst

Andel som besvarat undersökningen under åren 2015-2018 uppdelat på vem som svarat, procent

	2015	2016	2017	2018
Den äldre själv	50	46	47	51
Den äldre ihop med någon	12	11	11	10
Enbart någon annan	38	43	42	40

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?, Socialstyrelsen.

Särskilt boende

I gruppen äldre som bor på särskilda boenden fylls cirka två av tre enkäter i av någon annan än den äldre. Detta är något som inte har förändrats sedan 2015, även om andelen äldre som besvarar enkäten själv har ökat med en procentenhet medan när enbart någon annan svarar har minskat med två procentenheter över åren (tabell 9).

Tabell 9. Svarsfrekvens, särskilt boende

Andel som besvarat undersökningen under åren 2015-2018 uppdelat på vem som svarat, procent

	2015	2016	2017	2018
Den äldre själv	12	12	12	13
Den äldre ihop med någon	22	23	23	24
Enbart någon annan	66	65	65	64

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?, Socialstyrelsen.

Jämförelser mellan åren är valida

Deltagarna för 2018 års undersökning är mycket lika de svarande i tidigare års undersökningar på så sätt att åldersfördelningen och könsfördelningen är ungefär densamma. Dessutom har de ungefär samma fysiska och psykiska hälsa. Det går därmed att göra valida jämförelser mellan åren. I tabell 10 nedan redovisas jämförelser mellan deltagare i hemtjänsten respektive särskilt boende för 2015, 2016, 2017 samt 2018.

Tabell 10. Deltagarnas ålder och självupplevda hälsa

Jämförelser år 2015-2018, procent.

	Hemtjänst				Särskilt boende			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
Ålder								
65–74 år	14	14	14	14	7	8	8	9
75–84 år	33	36	36	36	25	28	28	28
85–94 år	48	45	45	44	54	53	52	51
95+ år	7	5	5	5	14	11	12	12
Hur bedömer du ditt hälso- tillstånd?								
Mycket gott	4	4	4	4	3	3	3	4
Ganska gott	26	26	26	26	23	23	23	24
Någorlunda	47	46	46	46	41	41	41	41
Ganska dåligt	20	20	20	20	25	24	24	24
Mycket dålig	4	4	4	4	8	8	9	8
Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?								
Nej	51	51	51	51	39	39	38	39
Ja, lätta besvär	42	42	42	42	49	48	49	48
Ja, svåra besvär	7	7	7	7	12	13	13	12

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?, Socialstyrelsen.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Resultaten i rapporten och tabellerna redovisas som andelar och beskriver hur de som svarar på enkäten uppfattar äldreomsorgen. Andelarna beräknas enbart på de personer som angav ett svar annat än ”Vet inte/ingen åsikt”. Resultaten redovisas fördelade på bakgrundsvariablerna kön, ålder och regi-form. Dessutom finns ytterligare några redovisningar utifrån variabler i enkätsvaren. Det gäller följande frågor:

- Vem eller vilka var med och besvarade/fyllde i frågeformuläret?
- Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?
- Hur är din rörlighet inomhus?
- Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?
- Bor du tillsammans med någon annan vuxen? (Hemtjänst)

Redovisningen sker så långt statistiken medger utan att det finns risk för att några enskilda personers svar ska röjas.

Undersökningen är en totalundersökning med ett stort antal svarande. I den separata tabellbilagan ”Nationell tabellbilaga 2018” redovisas svaren på samtliga frågor, med andelar och felmarginaler med två decimalers noggrannhet. Ett 95-procentigt konfidensintervall beräknas som $\pm$ felmarginalen och blir mycket smalt för så här stora undersökningsgrupper. Jämförelser bör

ändå göras med viss försiktighet eftersom undersökningen har ett stort bortfall. Läs mer om konfidensintervall i faktarutan nedan.

Konfidensintervall

Ett konfidensintervall är ett intervall som med en förutbestämd säkerhet innefattar det sanna värdet av till exempel en andel. Det används ofta för att uppskatta osäkerheten i ett skattat värde. Vanligen anges den övre och nedre gränsen för det intervall inom vilket det "sanna" värdet med 95 procents säkerhet befinner sig. Jämförelserna i denna rapport baseras på det totala antalet observationer. Det kan finnas en slumpvariation över tid på grund av att utfallet måste ses som ett av flera möjliga utfall från en process som innehåller en slump. Det är osäkerheten på grund av denna variation som här beskrivs med 95 procents konfidensintervall. Observera att konfidensintervallen inte avspeglar annan osäkerhet, till exempel den som beror på att återgivna data inte med säkerhet är representativa, eftersom deltagandet i undersökningen kan vara skevt.